

บทที่ 6

บทสรุปและข้อสังเกต

1. บทสรุป

ในบทนี้จะนำคำอธิบายของแนวคิดเกี่ยวกับระยะก่อนการเกิดระบบทุนนิยมหรือการสะสมทุนขั้นต้น (Primitive Accumulation of Capital) อันเป็นส่วนหนึ่งของทฤษฎีในกลุ่มลัทธิมาร์กซ์(Marxism) มาอธิบายการเติบโตและการปรับตัวของทุนเขาวราชในสภาพเศรษฐกิจการเมืองไทยที่เปลี่ยนแปลงไป

ก่อนที่จะพิจารณาว่า “ทุนเขาวราช” ทั้ง 4 กลุ่ม คือ ทุนธนาคารของตระกูลโสภณพานิช ทุนเกษตรและอุตสาหกรรมของตระกูลเจียรนวนนท์ ทุนสินค้าอุปโภคบริโภคของตระกูลโชควัฒนา และทุนสิ่งทอของตระกูลคารกานนท์ มีการเติบโตอย่างไรในพัฒนาการเศรษฐกิจการเมืองไทย จำเป็นต้องวิเคราะห์ยุคของเศรษฐกิจการเมืองไทยเสียก่อน ในบทก่อนๆ หน้านี้ ได้แบ่งยุคของเศรษฐกิจการเมืองไทยโดยใช้ความเปลี่ยนแปลงเป็นเกณฑ์

อย่างไรก็ดี หากพิจารณายุคของเศรษฐกิจการเมืองไทย ด้วยการใช้ประวัติศาสตร์เศรษฐกิจการเมืองในแนวทางวัตถุนิยมประวัติศาสตร์(Materialistic Interpretation of History) ของลัทธิมาร์กซ์ จะพบว่า สามารถแบ่งยุคของเศรษฐกิจการเมืองไทยที่ทำการศึกษาในที่นี้ ออกเป็น 2 ยุคใหญ่ๆ ก็คือ ยุคที่หนึ่งคือยุคก่อนยุคของระบบทุนนิยม และยุคที่สองยุคของระบบทุนนิยม

(1) ยุคก่อนยุคของระบบทุนนิยม

(1.1) สภาพเศรษฐกิจการเมืองในยุคก่อนยุคของระบบทุนนิยม

ได้แก่ ช่วงเวลาตั้งแต่ปี พ.ศ. 2488 ถึง 2516 ทั้งนี้เมื่อพิจารณาถึงสภาพเศรษฐกิจการเมืองแล้ว จะพบว่าเป็นยุคที่เป็นรอยต่อระหว่างยุคของระบบเอเชียติกที่กำลังคลี่คลาย และได้รับอิทธิพลจากระบบทุนนิยมโลกและนายทุนต่างชาติ

ความเป็นระบบเอเชียติกได้สะท้อนให้เห็นใน “ระบบทุนนิยมข้าราชการ” ในช่วงเวลาดังกล่าว ทั้งนี้แม้ว่าเศรษฐกิจการเมืองในยุคนี้ จะไม่ใช่ระบบเอเชียติกที่เข้มข้นดังในยุคศักดินาก่อนการเปลี่ยนแปลงการปกครอง แต่หลังจากการเปลี่ยนแปลงการปกครองมาจนถึงหลังสงครามโลกครั้งที่สองแล้ว ข้าราชการก็ยังคงมีอิทธิพลมากและครอบงำระบบเศรษฐกิจ ดังเห็นได้จากการที่รัฐเป็นดำเนินกิจกรรมทางเศรษฐกิจเสียเองในรูปของรัฐวิสาหกิจ และเครือข่ายการแสวงหาผลประโยชน์ของข้าราชการกลุ่มต่างๆ ที่มีการสืบทอดอำนาจกันอย่างต่อเนื่อง และทำให้สามารถครอบงำเศรษฐกิจการเมืองของประเทศได้อย่างยาวนาน

รัฐยังเป็นผู้สร้างเงื่อนไขที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในทางเศรษฐกิจ เช่น นโยบายชาตินิยมทางเศรษฐกิจ นโยบายการพัฒนาทุนนิยม นโยบายส่งเสริมการลงทุน นโยบายการส่งเสริมอุตสาหกรรม เป็นต้น

(1.2) การเติบโตของทุนเยวราชในยุคก่อนยุคของระบบทุนนิยม

ในยุคนี้ เป็นยุคที่ทุนเยวราชทั้ง 4 กลุ่ม ได้เกิดขึ้นหลังจากที่สามารถสะสมทุนด้วยการทำการค้า จนกลายเป็นนายทุนการค้า(Merchant Capitalist) ที่พร้อมจะนำทุนที่สะสมได้ไปลงทุนซ้ำในกิจการที่ใหญ่ขึ้นตั้งแต่ก่อนปี พ.ศ. 2488 อนึ่ง ตระกูลโสภณพนิชได้นำทุนที่สะสมได้ไปลงทุนในกิจการธนาคารจึงกลายเป็นนายทุนธนาคารหรือนายทุนการเงิน(Financial Capitalist) ส่วนตระกูลโชควัฒนานั้นได้ทำการค้าโดยเป็นนายทุนนายหน้า (Comprador Capitalist) ให้กับนายทุนญี่ปุ่น แม้ว่า กลุ่มทุนเหล่านี้จะไม่อาจอาศัยโครงสร้างของระบบศักดินาเก่าในการสะสมทุนได้เหมือนกับชาวจีนที่อพยพเข้ามาก่อนพวกเขา แต่กลุ่มทุนเยวราชทั้ง 4 กลุ่ม พยายามไม่ขัดแย้งกับโครงสร้างส่วนบน (Superstructure) ซึ่งหมายถึง ระบบการเมือง และกลไกของรัฐ รวมถึงข้าราชการทั้งหลายทั้งในระบบเก่า และในระบบใหม่ที่เกิดขึ้นหลังการเปลี่ยนแปลงการปกครองในปี พ.ศ. 2475 และในขณะเดียวกันก็อาศัยโครงสร้างส่วนบนให้เป็นประโยชน์ในการสะสมทุนด้วย ดังเช่นที่ E. Fox-Genovese กับ E.D. Genovese¹ และ Umberto Mellotti² ได้กล่าวไว้ว่า ในการสะสมทุนในยุคก่อนยุคของระบบทุนนิยม หรือ “การสะสมทุนขั้นต้น” (Primitive Accumulation of Capital) นั้น ชนชั้นนายทุนไม่ได้มีพฤติกรรมที่ขัดแย้งกับโครงสร้างส่วนบน และไม่ได้เป็นอิสระจากรัฐหรือกลไกของรัฐรวมทั้งข้าราชการของรัฐ แต่กลับต้องพึ่งพิงอำนาจรัฐหรือข้าราชการของรัฐ

ทั้งนี้ เมื่อเศรษฐกิจการเมืองไทยช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่สองอยู่ภายใต้อิทธิพลของกลุ่มนายทหาร และกลายเป็นระบบทุนนิยมข้าราชการ นายทุนก็ไม่ขัดแย้งกับโครงสร้างส่วนบน แต่ได้พึ่งพิงระบบนี้ในการสะสมทุนและการเติบโต หรืออย่างน้อยนายทุนก็ไม่ขัดแย้งกับนายทุนข้าราชการ ในการที่นายทุนพึ่งพิงระบบทุนนิยมข้าราชการนั้นทำโดยกลืนกลายเข้าเป็นส่วนหนึ่งของนายทุนข้าราชการ เช่นในกรณีของตระกูลโสภณพนิช ที่กลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายผลประโยชน์ของกลุ่มชอรรษครุ ตระกูลเจ็ยรวนนท์ทำการค้าแบบผูกขาดกับข้าราชการบางคน และทำการค้าผูกขาดกับรัฐวิสาหกิจ การที่ทั้งสองตระกูลประสานเข้ากับระบบนายทุนข้าราชการเช่นนี้ ส่งผลให้ทั้งสองตระกูลสามารถสะสมทุนได้อย่างรวดเร็วและได้รับความคุ้มครองจากข้าราชการผู้มีอิทธิพล ส่วนตระกูลโชค

¹ Fox-Genovese, E. and Genovese, E.D. Fruits of Merchant Capital. (Oxford : Oxford University Press, 1983), p.5-6.

² Umberto Mellotti, Marx and the Third World. , Pat Ransford, translated., (London: Macmillan Press, Ltd., 1977), pp 142-143.

วัฒนา และคารกานนท์นั้น ก็ได้รับประโยชน์จากการมีความสัมพันธ์ที่ใกล้ชิดกับตระกูลโสภณพนิช ที่กลืนเข้าเป็นส่วนหนึ่งในเครือข่ายของนายทุนข้าราชการแล้ว อย่างไรก็ตามการรัฐประหารเปลี่ยนผู้นำการเมืองย่อมส่งผลกระทบต่อนายทุนที่พึ่งพิงกับนายทุนขุนนางมากที่สุดก่อนนายทุนอื่นๆ ดังนั้นตระกูลโสภณพนิชจึงได้รับผลกระทบนั้น มากกว่าอีกสามตระกูล

นอกจากนี้ ในระบบทุนนิยมข้าราชการ นโยบายที่กำหนดโดยรัฐและกลไกรัฐ เป็นเงื่อนไขสำคัญที่ก่อให้เกิดผลกระทบต่อนายทุน มากกว่าที่นายทุนจะส่งผลกระทบต่อโครงสร้างส่วนบน การพัฒนาระบบทุนนิยมโดยรัฐ และนโยบายส่งเสริมการลงทุนจากต่างประเทศ ในยุค พ.ศ. 2500-2516 ทำให้เศรษฐกิจขยายตัวอย่างรวดเร็ว กลุ่มทุนเขาวราชอีก 3 ตระกูล ได้ปรับตัวด้วยการขยายกิจการออกไป(extension) และขยายประเภทธุรกิจ (diversification) ทั้งที่เป็นการลงทุนเอง และเป็นนายทุนนายหน้าให้กับทุนต่างชาติ ซึ่งการเป็นนายทุนนายหน้าให้กับทุนต่างชาตินั้น ก็เพื่อจะอาศัยชื่อเสียงรวมทั้งเทคโนโลยีของนายทุนต่างชาติมาใช้ในกิจการของตน ในการเป็นนายทุนนายหน้านั้น มีทั้งเป็นในลักษณะของการเป็นตัวแทนจำหน่ายหรือผู้นำเข้าสินค้าของนายทุนต่างชาติมาจำหน่ายในประเทศ และทั้งที่ เป็นผู้ผลิตภายใต้ตราสินค้าต่างประเทศ รวมไปถึงการร่วมทุนผลิตสินค้าด้วย

การแข่งขันที่สูงขึ้นอันเนื่องมาจากผลของนโยบายรัฐ ยังผลักดันให้กลุ่มทุนเขาวราช ต้องปรับการบริหารโดยเชิญนักบริหารมืออาชีพ หรือ ผู้มีความรู้ความสามารถเข้ามาทำหน้าที่บริหาร แทนการบริหารในระบบครอบครัวดังในอดีต

(2) ยุคที่สองยุคของระบบทุนนิยม

(2.1) สภาพเศรษฐกิจการเมืองในยุคของระบบทุนนิยม

การหมดอำนาจของกลุ่มผู้นำทหาร หลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ทำให้ระบบทุนนิยมข้าราชการยุติลง ทั้งนี้เพราะหลังจากเหตุการณ์ 14 ตุลาคม พ.ศ. 2516 ผู้นำกลุ่มต่างๆ อยู่ในอำนาจได้เพียงช่วงสั้นๆ ทำให้ไม่สามารถสร้างเครือข่ายและฐานอำนาจทางธุรกิจได้เหมือนผู้นำเผด็จการในยุคก่อน ดังนั้น จึงเปิดโอกาสให้นายทุนได้พัฒนาตนเองขึ้นจนเข้มแข็งเกิน กว่าที่ผู้ใดจะเข้าไปแผ่อิทธิพลได้ง่าย ๆ และในทางกลับกันกลุ่มทุนเริ่มมีอำนาจบารมีสูงกว่า ทหาร ทำให้เศรษฐกิจการเมืองไทยมีลักษณะที่เปิดกว้าง และเอื้อประโยชน์ต่อการพัฒนาเศรษฐกิจ และการเติบโตของกลุ่มทุนยิ่งขึ้น

นอกจากนี้ การเกิดตลาดหลักทรัพย์อีกครั้งหนึ่งนี้ ทำให้เศรษฐกิจไทยคึกคักขึ้นอย่างมาก กลุ่มทุนหลายกลุ่มได้นำกิจการเข้าสู่ตลาดหลักทรัพย์เพื่ออาศัยตลาดหลักทรัพย์ในการระดมทุนในการขยายกิจการของตน และใช้ตลาดหลักทรัพย์ในการหาพันธมิตรทางธุรกิจ ซึ่งเห็นได้จากตัวอย่างของตระกูลคารกานนท์

การที่เศรษฐกิจไทยได้ผูกกับกระแสทุนนิยมโลกมากขึ้นตั้งแต่หลังสงครามโลกครั้งที่ 2 ซึ่งสหรัฐอเมริกา เข้ามามีอิทธิพลต่อเศรษฐกิจไทย ทุนต่างประเทศเข้ามาลงทุนในไทยมากขึ้นในยุคของจอมพลสฤษดิ์ และการที่นายทุนในประเทศเป็นนายทุนนายหน้าให้กับทุนต่างชาติมากขึ้น ทำให้ความ

เปลี่ยนแปลงในการเคลื่อนย้ายของทุนต่างชาติ ทั้งในการไหลเข้าหรือไหลออกจากประเทศไทย และ ความเปลี่ยนแปลงในเศรษฐกิจการเมืองโลก สามารถส่งผลกระทบต่อเศรษฐกิจการเมืองไทยได้ง่ายขึ้น และรุนแรงขึ้นด้วย ซึ่งทำให้รัฐบาลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งต้องสนใจเรื่องเศรษฐกิจมากขึ้น และต้องออกนโยบายที่จะแก้ไขได้อย่างทันที่

หลังจากนั้น เมื่อเข้าสู่การเมืองยุคประชาธิปไตยครึ่งใบและประชาธิปไตยเต็มใบ ตั้งแต่ ปี พ.ศ. 2524-2539 การที่การเมืองเปิดกว้างขึ้นและขึ้นอยู่กับทางเลือกตั้งมากขึ้น ทำให้นักการเมืองต้องหันไปสนใจกับเรื่องที่สำคัญต่อประชาชนมากที่สุดคือเศรษฐกิจมากขึ้น อีกทั้งกลไกการเลือกตั้งเสรีก็ยังคงเปิดให้นักธุรกิจก้าวเข้าสู่การเมือง ดังเช่นที่ James Becker³ และ Maurice Dobb⁴ กล่าวว่าเมื่อเปลี่ยนผ่านสู่ยุคระบบทุนนิยมเมื่อชนชั้นนายทุนเข้มแข็งพอ นายทุนจะพยายามเข้าแทรกแซงการทำงานของรัฐบาล การวางนโยบายของรัฐ และการตัดสินใจของรัฐ และเมื่อพ้นจากยุคก่อนทุนนิยมเข้าสู่ยุคระบบทุนนิยมแล้ว นายทุนก็จะเข้มแข็งขึ้นอย่างมาก ความมั่งคั่งความเป็นเจ้าของทรัพย์สินจะทำให้มีอำนาจการเมืองด้วย นายทุนจะสามารถเข้าสู่การเมืองเสรีของระบอบประชาธิปไตยได้อย่างเต็มที่ ซึ่งจะทำให้รัฐประชาธิปไตยกลายเป็นเครื่องมือของนายทุนในการวางนโยบายที่เป็นประโยชน์กับชนชั้นนายทุน⁵

ดังนั้น รัฐบาลในยุคหลัง จึงมีนโยบายที่เน้นความสนใจแก่การพัฒนาเศรษฐกิจอย่างยิ่ง การหมดไปของปัญหาคอมมิวนิสต์ยังเป็นปัจจัยเอื้ออำนวยที่เปิดโอกาสให้รัฐบาลมุ่งความสนใจไปยังปัญหาเศรษฐกิจได้มากขึ้น

การเมืองเสรีและเศรษฐกิจเสรี ของยุคทุนนิยม ส่งเสริมการพัฒนาของเศรษฐกิจแบบทุนนิยมในประเทศไทย ทำให้เศรษฐกิจไทยกลายเป็นระบบทุนนิยมมากขึ้นเรื่อยๆ มีการแข่งขันสูงขึ้น เช่นเดียวกับผูกพันกับกระแสทุนนิยมโลกมากขึ้นทุกขณะ ซึ่งนำไปสู่ความเฟื่องฟูทางเศรษฐกิจในช่วงทศวรรษที่ 2530

อย่างไรก็ดี การเปิดเสรีทางการเงินโดยขาดมาตรการรองรับที่ดีพอ และการดำเนินนโยบายแก้ไขปัญหาทางการเงินที่ผิดพลาดของรัฐบาล ได้ก่อให้เกิดวิกฤตการณ์เศรษฐกิจ ซึ่งส่งผลกระทบต่อกลุ่มทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม เช่นเดียวกับนายทุนกลุ่มอื่นๆ ที่ได้รับผลกระทบในเวลานั้น

³ James F. Becker, *Marxian Political Economy: An Outline*. (New York: Cambridge University Press, 1977), pp 257-258.

⁴ Maurice Dobb, "The Economic Basis of Class Conflict," in *On Economic Theory and Socialism*. (London: Routledge & Kegan Paul Ltd., 1972), p. 100.

⁵ ฉัตรทิพย์ นาถสุภา, *ลัทธิเศรษฐกิจการเมือง*, หน้า 185.

(2.2) การเติบโตของทุนเยวราชในยุคของระบบทุนนิยม

ดังจะเห็นได้ว่า เมื่อเกิดความยุ่งยากทางการเมืองระหว่างปี พ.ศ. 2517-2519 นำไปสู่การไหลออกของเงินทุน แม้จะเป็นเหตุการณ์ชั่วคราวระยะสั้นแต่ก็ก่อให้เกิดวิกฤตต่อเศรษฐกิจในระดับมหภาค ทำให้รัฐบาลที่เข้ามาดำรงตำแหน่งต้องออกกฎหมายส่งเสริมการลงทุนฉบับใหม่ ซึ่งเพิ่มมาตรการจูงใจทุนต่างชาติ ทำให้เงินลงทุนจากต่างประเทศไหลกลับเข้ามาอีกครั้ง และเมื่อเศรษฐกิจไทยแยกลงอีกเมื่อเกิดวิกฤตการณ์น้ำมันครั้งที่ 2 ในปี พ.ศ. 2522-2523 ซึ่งทำให้ไทยต้องกู้เงินจากธนาคารโลก 542 ล้านดอลลาร์สหรัฐฯ เพื่อแก้ไขปัญหาทางเศรษฐกิจ ในเวลานั้นรัฐบาลต้องรับเงื่อนไขของธนาคารโลก ที่ให้ทำการปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจของประเทศ ด้วยการส่งเสริมการขยายตัวของภาคอุตสาหกรรม

ปัจจัยเหล่านี้ เป็นปัจจัยสำคัญที่เอื้ออำนวยให้ทุนสามารถขยายกิจการออกไป(extension) และขยายประเภทธุรกิจ (diversification) โดยเฉพาะอย่างยิ่งด้านอุตสาหกรรมออกไปได้ และเมื่ออุตสาหกรรมขยายตัวก็พลอยส่งผลให้ธนาคารสามารถสะสมทุนได้มากขึ้นด้วย แต่กระนั้นการขยายกิจการก็ต้องทำอย่างระมัดระวังอย่างยิ่งในช่วงที่เศรษฐกิจยังเปราะบางเช่นนั้น

ในช่วงทศวรรษที่ 2530 ทุนเยวราชทั้ง 4 กลุ่มได้พัฒนาการบริหารให้มีประสิทธิภาพยิ่งขึ้น ด้วยการใช้นักบริหารมืออาชีพควบคู่ไปกับการผลักดันให้ทายาทของตระกูลซึ่งได้รับการศึกษาด้านการทำธุรกิจแบบสมัยใหม่ เข้ามาทำหน้าที่บริหารทดแทนคนรุ่นบุกเบิก ในขณะเดียวกันทุนเยวราชทั้ง 4 กลุ่มก็ได้เร่งขยายกิจการออกไปในหลายสาขา จนกลายเป็นเครือธุรกิจขนาดยักษ์ที่มีกิจการหลายประเภท ในขณะเดียวกันก็ยังรักษากิจการในสาขาดั้งเดิมที่เป็นรากฐานสำคัญในการสะสมทุนต่อไป

(2.3) การปรับตัวของทุนเยวราชหลังวิกฤตเศรษฐกิจ

การที่กลุ่มทุนเหล่านี้ได้ทำการขยาย ทั้งการขยายขนาดของธุรกิจ(extension) และการขยายประเภทกิจการ(diversification) ในยุคก่อนหน้านี้ ทำให้เป็นการเพิ่มโอกาสที่จะบอบช้ำได้ง่ายขึ้น

ทั้งนี้ เพราะ ประการแรก ธุรกิจที่เกิดขึ้นใหม่เหล่านั้นยังไม่มีคามเข้มแข็ง เมื่อเศรษฐกิจผันผวน ก็ย่อมได้รับผลกระทบได้ง่ายและรวดเร็ว ประการที่สอง ธุรกิจเหล่านั้นมักเป็นสาขาธุรกิจที่ตระกูลเหล่านี้ไม่มีความชำนาญเท่าธุรกิจที่เป็นรากฐานการสะสมทุนของกลุ่มทุน ประการที่สาม หลายกิจการพึ่งเงินทุนจากสถาบันการเงินและตลาดหลักทรัพย์ ซึ่งทั้งสองสถาบันนั้นต่างเป็นจุดที่จะได้รับผลกระทบอย่างรุนแรงทันทีจากวิกฤตการณ์เศรษฐกิจอย่างไม่สามารถจะหลีกเลี่ยงได้ ดังจะเห็นได้จากกรณีของตระกูลโสภณพนิช ที่แม้ว่าธนาคารกรุงเทพ จะเป็นธนาคารที่มีความเข้มแข็งมากที่สุด แต่ก็ยังได้รับผลกระทบจากการเกิดหนี้เสียในระบบมากมายเมื่อเกิดวิกฤตเศรษฐกิจ

การปรับตัวที่สำคัญประการแรก ของทุนเยวราชในช่วงนี้คือ การยอมสละธุรกิจที่ไม่ใช่ธุรกิจหลักทั้ง หรืออย่างน้อยก็ลดขนาดกิจการลง ซึ่งมักจะกระทำกับธุรกิจที่กำลังประสบปัญหาไม่มีกำไร หรือธุรกิจที่กลุ่มทุนไม่มีความเชี่ยวชาญแต่เป็นธุรกิจที่มีผู้สนใจซื้อต่อ ทั้งนี้เพื่อลดภาระของกลุ่มทุน และนำเงินทุนที่ได้จากการขายกิจการไปค้ำจุนธุรกิจที่เป็นรากฐานของกลุ่มทุน ยกเว้นกรณีของตระกูล

คารกานนท์ซึ่งพยายามลดขนาดธุรกิจด้านสิ่งทอของตนเอง เพราะเห็นว่าธุรกิจสิ่งทอในประเทศถึงจุดอิ่มตัวแล้ว และเป็นธุรกิจที่ไม่สามารถทำกำไรได้มากนัก ดังนั้นตระกูลคารกานนท์จึงหันไปให้ความสำคัญกับธุรกิจประเภทอื่นที่มีอนาคตที่ดีกว่า คือ ธุรกิจพลังงาน

นอกจากนี้ กลุ่มทุนเขวราชยังปรับตัวด้วยการปรับโครงสร้างการบริหาร ปรับโครงสร้างหนี้ เพื่อลดความเสี่ยงจากผลกระทบของวิกฤตเศรษฐกิจลงให้มากที่สุด

2. ข้อสังเกต

การที่ทุนเขวราช ทั้ง 4 กลุ่ม สามารถขยายตัวจากการเป็นธุรกิจในบ้านเขวราชไปสู่การเป็นธุรกิจระดับชาติได้นั้น ปัจจัยพื้นฐานย่อมมาจากคามวิริยะอุตสาหะ และความสามารถแต่ปัจจัยที่สำคัญยิ่งไปกว่านั้นก็คือ กลุ่มทุนเขวราชทั้ง 4 กลุ่มนี้ มีสิ่งที่เหนือกว่ากลุ่มทุนเขวราชอื่น ๆ นั่นก็คือ กลุ่มทุนทั้ง 4 มีความสามารถในการปรับตัวในภาวะการเปลี่ยนแปลงของเศรษฐกิจการเมืองไทยในแต่ละยุคสมัย และสามารถนำเอาความเปลี่ยนแปลงทางการเมือง หรือนโยบายของรัฐที่เปลี่ยนไปมาเป็นประโยชน์กับธุรกิจของตนได้

อย่างไรก็ดี ในการศึกษาการเติบโต และการปรับตัวของทุนเขวราชทั้ง 4 กลุ่ม ยังได้พบข้อสังเกตที่น่าสนใจอีก 3 ประเด็น คือ 1. การช่วยเหลือกันและกันแบบชาวจีน 2. เครือข่ายที่มีธนาคารกรุงเทพเป็นแกน และ 3. ผู้บริหารของกลุ่มทุนเขวราชจำนวนหนึ่งเข้าสู่การเมืองระดับชาติ

(1.) การช่วยเหลือกันแบบชาวจีน

กลุ่มทุนทั้ง 4 กลุ่ม มีการช่วยเหลือซึ่งกันและกันในแบบของชาวจีน ทั้งนี้จากการที่รุ่นที่หนึ่งของตระกูลทั้ง 4 คือ โสภณพนิช เจียรวนนท์ โชควัฒนา และคารกานนท์ ล้วนแต่เป็นชาวจีนโพ้นทะเล ซึ่งอพยพจากจีนแผ่นดินใหญ่ ทำให้มีความเห็นใจกัน และการที่ทั้ง 4 ตระกูลล้วนเป็นชาวจีนแต่ใจ จึงยังมีความเห็นอกเห็นใจกันมากขึ้นเป็นพิเศษ

การช่วยเหลือกันของตระกูลทั้ง 4 สามารถเห็นได้จากการที่ ตระกูลโสภณพนิช ช่วยเหลือตระกูลเจียรวนนท์ มาตั้งแต่ต้น คือ ชิน โสภณพนิช เป็นผู้ช่วยเหลือ เจียเอ็กชอ ในการก่อตั้งกิจการและสนิทสนมกันเป็นพิเศษเพราะเป็นชาวจีนแต่ใจด้วยกัน ส่วนตระกูลโชควัฒนา ก็มีความสนิทสนมกับประสิทธิ์ กาญจนวัฒน์ คนสนิทของ ชิน โสภณพนิช เพราะมีบรรพบุรุษที่มาจากหมู่บ้านแห่งเดียวกันในแผ่นดินใหญ่ จึงทำให้ตระกูลโชควัฒนามีความสัมพันธ์ที่แน่นแฟ้นกับตระกูลโสภณพนิชไปด้วย ยิ่งไปกว่านั้นตระกูลโชควัฒนาก็มีความสัมพันธ์ที่แนบแน่นลึกซึ้งอย่างยิ่งกับตระกูลคารกานนท์ เพราะนอกจากจะเป็นชาวจีนแต่ใจด้วยกันแล้ว ทั้งสองตระกูลยังมีความสัมพันธ์ทางเครือญาติผ่านการแต่งงานระหว่าง เทียม โชควัฒนา กับ สายพิณ คารกานนท์ ผู้เป็นที่สาวของ คำหริ คารกานนท์

ความสัมพันธ์ และ การเป็นเครือญาติ ดังกล่าวนี้ มิใช่เป็นเพียงแค่ความสัมพันธ์ระดับบุคคลเท่านั้น แต่ยังเป็นความสัมพันธ์ระดับตระกูล และระดับกลุ่มธุรกิจด้วย เพราะความสัมพันธ์ดังกล่าว นำไปสู่การช่วยเหลือเกื้อกูลกันในการทำธุรกิจตลอดมา ซึ่งจุดนี้เป็นเสน่ห์ของทุนเขาวราช การช่วยเหลือกันระหว่างชาวจีนที่อยู่ในกลุ่มภาษาเดียวกันนั้น เป็นรูปแบบความสัมพันธ์ปกติ ซึ่งปรากฏในความสัมพันธ์ของชุมชนชาวจีนโพ้นทะเลทั่วโลก และปรากฏในประเทศไทยในรูปแบบของสมาคมจีน ที่เป็นการรวมตัวของชาวจีนกลุ่มภาษาเดียวกัน เพื่อช่วยเหลือกันและกันในภาวะที่ห่างไกลบ้านเกิดเมืองนอนในจีนแผ่นดินใหญ่

คนจีนในเมืองไทยโดยทั่วไป ยังมีจิตสำนึกในเรื่องชาติกำเนิด และถิ่นกำเนิดของตนอยู่ไม่น้อย ด้วยเหตุนี้ จึงมีสมาคมจีนตั้งขึ้นมากมายโดยอาศัยหลักชาติกำเนิด และถิ่นกำเนิด เช่น สมาคมแต้จิ๋ว, สมาคมจีนไหหลำ, สมาคมจีนแคะ, สมาคมฮกเกี้ยน, สมาคมกวางตุ้ง, ซึ่งอาศัยชาติกำเนิดเป็นหลัก และบางทีก็เป็นสมาคมที่อาศัยถิ่นกำเนิดเป็นหลัก เช่น สมาคมเท่งไ้ (อำเภอหนึ่งของจังหวัดแต้จิ๋วในมณฑลกวางตุ้ง), สมาคมเตี้ยเถีย, สมาคมชัวเถา เป็นต้น นอกจากนี้ ยังมีสมาคมที่อาศัยแซ่เป็นหลัก เช่น สมาคมแซ่ตั้ง, สมาคมแซ่ลี่, สมาคมแซ่เอ็ง, สมาคมแซ่ถิม, สมาคมเตชะสัมพันธ์ (ของพวกแซ่แต้ ที่แตกแยกไปเป็นหลายสกุล เช่น เตชะไพบุลย์, เตชะหรวูจิตร, เตชะกัมพูช, เตชะวนิช เป็นต้น)

บรรดาสมาคมต่าง ๆ เหล่านี้ คอยให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันในทางการค้าและธุรกิจอื่น ๆ คนจีนที่มีชาติกำเนิดเป็นแต้จิ๋วก็ไปขอความช่วยเหลือพวกแต้จิ๋วด้วยกัน, พวกไหหลำก็ช่วยพวกไหหลำ, พวกจีนแคะก็ช่วยพวกจีนแคะ, พวกฮกเกี้ยนก็ช่วยพวกฮกเกี้ยน ฯลฯ หรือคนจีนที่มีถิ่นกำเนิดที่อำเภอเท่งไ้ ก็ช่วยพวกเท่งไ้ด้วยกัน พวกชัวเถา, พวกเตี้ยเถีย ฯลฯ สมาคมแซ่ก็เช่นเดียวกัน พวกแซ่ตั้งก็ช่วยพวกแซ่ตั้ง, พวกแซ่ลี่ก็ช่วยพวกแซ่ลี่, พวกแซ่เอ็งก็ช่วยพวกแซ่เอ็ง, พวกแซ่แต้ก็ช่วยพวกแซ่แต้ ฯลฯ เหล่านี้เป็นต้น

ในการช่วยเหลือซึ่งกันและกันนี้ก็ต้องถือความซื่อสัตย์เป็นหลักอีกเหมือนกัน ซึ่งตรงกับสุภาษิตไทย ๆ ของเรที่ว่า “ซื่อกินไม่หมด คดกินไม่นาน” ด้วยเหตุนี้ เหล่าชาติ และตงฉินจึงเป็นสิ่งจำเป็นในทางธุรกิจ อันเป็นหลักปรัชญาของขงจื้อที่สอนกันมาตั้งแต่โบราณกาล

โดยอาศัยหลักกลยุทธ์ในทางธุรกิจการค้าดังกล่าว ประกอบกับอุปนิสัยส่วนตัวของคนจีนที่เป็นคนถ่อมตัวและเป็นคนมัธยัสถ์ เขาจึงสามารถทำการสะสมทุนได้อย่างดี จากทุนขนาดเล็ก มาเป็นทุนขนาดกลาง และจากทุนขนาดกลางมาเป็นทุนขนาดใหญ่

(2) เครือข่ายที่มีธนาคารกรุงเทพเป็นแกน

กิจการและการทำธุรกิจของกลุ่มทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม คือ ธนาคารกรุงเทพ เครือเจริญโภคภัณฑ์ เครือสหพัฒนพิบูลย์ และเครือสหยูเนียน มีลักษณะเป็นเครือข่ายที่มีธนาคารกรุงเทพเป็นแกนหลัก ใน 2 ประเด็น คือ (1.) เครือข่ายนี้มีธนาคารกรุงเทพเป็นแหล่งทุนหลัก และ (2.) มีการแลกเปลี่ยนผู้บริหารในเครือข่ายโดยมีธนาคารกรุงเทพ เป็นแกนกลาง ซึ่งอธิบายได้ดังนี้

(2.1) เครือข่ายนี้มีธนาคารกรุงเทพเป็นแหล่งทุนหลัก

ธุรกิจของทั้ง 3 ตระกูล คือ เจียรวนนท์ โชควัฒนา และคารกานนท์ นั้นล้วนแต่พึ่งแหล่งเงินกู้จากธนาคารกรุงเทพในช่วงต้นของการก่อร่างสร้างตัวทั้งสิ้น มิเพียงแต่เท่านั้น แม้ในช่วงที่ต้องเผชิญกับวิกฤตการณ์ครั้งต่าง ๆ ธนาคารกรุงเทพก็เป็นแหล่งทุนหลักที่ช่วยพยุงความเข้มแข็งให้กับกลุ่มทุนอีก 3 กลุ่ม

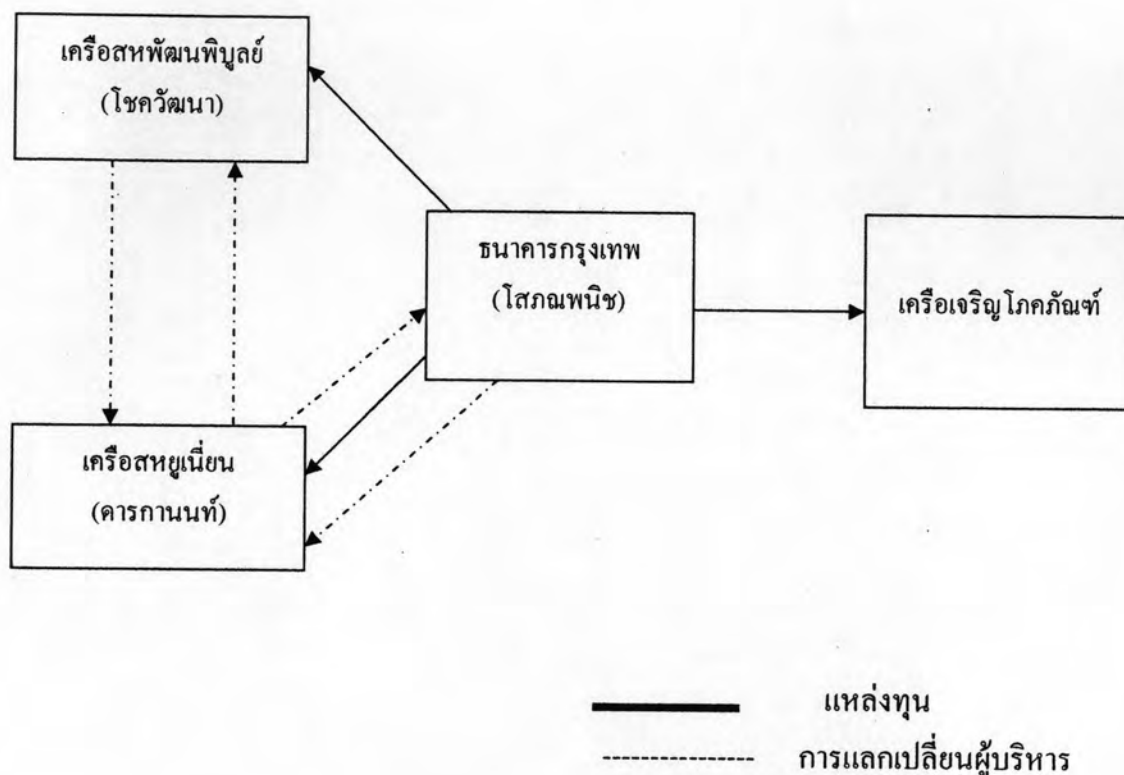
นอกจากนี้ เมื่อกลุ่มทุนเขาวราชอีก 3 กลุ่ม ขยายธุรกิจออกไปลงทุนในจีนแผ่นดินใหญ่ ธนาคารกรุงเทพในฮ่องกง ก็ยังเป็นแหล่งทุนหลักให้กับกิจการเหล่านี้ ทั้งนี้ มิใช่เพียงในยุคเริ่มต้น อันได้แก่ การที่เครือเจริญโภคภัณฑ์ใช้แหล่งทุนจากธนาคารกรุงเทพในการเปิดกิจการอุตสาหกรรมเกษตรในจีน ช่วงปี 2524 เท่านั้น แต่ในยุคต่อมา คือ ช่วงทศวรรษที่ 2530 เครือเจริญโภคภัณฑ์ซึ่งขยายกิจการไปในธุรกิจอีกหลายประเภทในจีน ก็ยังคงพึ่งแหล่งทุนจากธนาคารกรุงเทพ เครือสหพัฒนพิบูลย์ซึ่งลงทุนผลิตสินค้าอุปโภคบริโภคในจีนก็อาศัยทุนจากธนาคารกรุงเทพในการลงทุน และแม้แต่เครือสหยูเนียน ซึ่งไปลงทุนในจีนอย่างมหาศาลในทศวรรษที่ 2540 ก็พึ่งทุนหลักจากธนาคารกรุงเทพ

(2.2) มีการแลกเปลี่ยนผู้บริหารในเครือข่ายโดยมีธนาคารกรุงเทพเป็นแกนกลาง

ในกลุ่มทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม มีการแลกเปลี่ยนผู้บริหารระหว่างกันบ่อยครั้ง โดยครั้ง ในกลุ่มโสภณพนิช - โชควัฒนา - คารกานนท์ กล่าวคือ อำนวย วีรวรรณ ผู้บริหารจากธนาคารกรุงเทพ ได้กลายเป็นผู้บริหารให้กับเครือสหยูเนียน ส่วน คำหริ คารกานนท์ ได้เคยเป็นผู้บริหารของธนาคารกรุงเทพ จนกระทั่งช่วงหลังปี 2541 ซึ่งธนาคารแห่งประเทศไทยประกาศระเบียบใหม่ให้ธนาคารพาณิชย์ปฏิบัติ คือ การห้ามผู้กู้ของธนาคารพาณิชย์ทำหน้าที่เป็นกรรมการบริหารของธนาคาร

จากข้อสังเกตดังกล่าวนี้ ทำให้สามารถเขียนแผนภูมิความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม ได้ดังนี้

แผนภูมิแสดงความสัมพันธ์ระหว่างกลุ่มทุนเขาวราช



(3) ผู้บริหารจำนวนหนึ่งของกลุ่มทุนเขาวราชเข้าไปอยู่ในการเมือง

การที่กลุ่มทุนเขาวราชทั้ง 4 กลุ่ม เป็นกลุ่มทุนชั้นนำของประเทศ จึงเป็นที่รวมของคนมีความรู้ความสามารถเข้าชั้น “มืออาชีพ” จำนวนมาก บุคลากรระดับบริหารจำนวนหนึ่งของกลุ่มทุนเขาวราชจึงถูกชักนำไปสู่การเมืองและดำรงตำแหน่งสำคัญของประเทศ

บุคคลแรกที่ได้ดำรงตำแหน่งสำคัญทางการเมือง คือ บุญชู โรจนเสถียร คนสนิทของ ชิน โสภณพนิช แห่งธนาคารกรุงเทพ ซึ่งได้เป็นสมาชิกสภาผู้แทนราษฎร ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2517 พร้อมกับเป็นคณะกรรมการการเศรษฐกิจ หลังจากนั้นก็ได้เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในปี พ.ศ. 2518 สมัยรัฐบาล ม.ร.ว.คึกฤทธิ์ ปราโมช และเขายังมีบทบาทสำคัญในการสถาปนาความสัมพันธ์ทางการทูตกับประเทศจีน ต่อมาในปี พ.ศ. 2523 สมัยรัฐบาล พล.อ. เปรม ติณสูลานนท์ เขาก็ได้ดำรงตำแหน่งเป็นรองนายกรัฐมนตรี⁶

⁶ นาวี รังสิวารักษ์, บนถนนสายการเมืองของบุญชู โรจนเสถียร (กรุงเทพฯ : ปะการัง, 2518), หน้า 267.

บุคคลต่อมาที่ควรกล่าวถึง คือ ดร.อำนาจ วีรวรรณ เขาเป็นอดีตข้าราชการที่ก้าวหน้าถึงขั้นเป็นปลัดกระทรวงการคลัง ในปี พ.ศ. 2518 เมื่อมีอายุเพียง 43 ปี ในช่วงเวลาดังกล่าวเป็นช่วงเดียวกันกับที่ บุญชู โรจนเสถียร เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ดังนั้น ทั้งสองจึงมีความสนิทสนมกัน เมื่อ อำนาจ ลาออกจากราชการในปี 2519 เขาได้ตัดสินใจไปทำงานที่ สหุเนี่ยนของเพื่อนรัก คือ คำหริ คารกานนท์ อยู่พักหนึ่ง แต่เมื่อธนาคารกรุงเทพ โดย บุญชู โรจนเสถียร และ ชาตรี โสภณพนิช ชวนให้เขาไปช่วยบริหารธนาคารกรุงเทพ เขาก็ยินดีไปทำงานให้กับธนาคารกรุงเทพ โดยความเต็มใจของคำหริ ก่อนที่จะผันตัวเข้าสู่วงการการเมืองหลังจากนั้น และได้เป็นรองนายกรัฐมนตรีในปี พ.ศ. 2538 และควบตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง ตั้งแต่เดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2539 ถึง มิถุนายน พ.ศ. 2540⁷ หลังจากพ้นจากตำแหน่งทางการเมืองเขาก็ได้กลับไปทำงานที่สหุเนี่ยน มาจนถึงปัจจุบัน

สำหรับ อานันท์ ปันยารชุน ซึ่งลาออกจากปลัดกระทรวงการต่างประเทศตั้งแต่ปี พ.ศ. 2518 นั้น ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2522 เป็นต้นมา เขาก็ได้ไปทำงานในฐานะผู้บริหารแก่เครือสหุเนี่ยนและเป็นบุคคลสำคัญที่ทำให้สหุเนี่ยนสามารถฟื้นวิกฤตอันเป็นผลจากวิกฤตการณ์สิ่งทอของสหรัฐฯ ในปี พ.ศ. 2529 จนในปี พ.ศ. 2532 เขาก็ได้รับความไว้วางใจจากคำหริ คารกานนท์ ให้ดำรงตำแหน่งประธานกรรมการบริษัท สหุเนี่ยน จำกัด (มหาชน) เมื่อคณะรักษาความสงบเรียบร้อยแห่งชาติ (รสช.) โดยการนำของ พล.อ. สุนทร คงสมพงษ์ และ พล.อ. สุจินดา คราประยูร ยึดอำนาจจาก พล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ ในปี พ.ศ. 2534 รสช. ก็ได้เชิญ อานันท์ ไปดำรงตำแหน่งนายกรัฐมนตรีรักษาการ และเมื่อหลังจากเกิดเหตุการณ์พฤษภาทมิฬ ในปี พ.ศ. 2535 อานันท์ ก็ได้เป็นนายกรัฐมนตรีรักษาการอีกสมัยหนึ่ง ซึ่งเท่ากับว่าเขาได้เป็นนายกรัฐมนตรีถึง 2 สมัย⁸ หลังจากนั้นเขาก็ได้กลับไปเป็นประธานกรรมการบริษัทสหุเนี่ยนฯ ดังเดิม และเป็นผู้บริหารคนสำคัญของสหุเนี่ยนมาจนถึงปัจจุบัน

สมคิด จาตุศรีพิทักษ์ เป็นบุคคลสำคัญคนหนึ่งที่เป็นผู้บริหารของสหพัฒนาพิบูลย์อยู่หลายปี เป็นบุคคลที่ ตระกูล “โชควัฒนา” ให้ความไว้วางใจและนับถือในฝีมืออย่างยิ่ง ภายหลังจากได้ผันตัวไปอยู่ในวงการเมือง โดยเป็น รัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังในเดือน กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2544 หลังจากนั้นเขาต้องรับผิดชอบตำแหน่งบริหารเศรษฐกิจของชาติสลับไปมาหลายตำแหน่งในช่วง 4 ปี หลังจากนั้น กล่าวคือ ตุลาคม พ.ศ. 2544 – ตุลาคม พ.ศ. 2545 เป็นรองนายกรัฐมนตรีฝ่ายเศรษฐกิจ หลังจากนั้น จนถึงกลางปี พ.ศ. 2546 เป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง แล้วกลับไปเป็นรองนายกฯ ช่วงสั้น ๆ จนเดือน มีนาคม พ.ศ. 2547 ก็กลับไปเป็นรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลังอีกครั้ง ต่อมาในเดือน มีนาคม 2548 จึงควบตำแหน่งรองนายกฯ ด้วยอีกตำแหน่งหนึ่ง จนถึงเดือนสิงหาคม พ.ศ. 2548

⁷ สนธิ ลิ้มทองกุล. *Big Story* (กรุงเทพฯ : ผู้จัดการ, 2545), หน้า 172.

⁸ ประสาน มฤคพิทักษ์. *อานันท์ ปันยารชุน ชีวิต ความคิด และการงาน ของอดีตนายกรัฐมนตรีสองสมัย* (กรุงเทพฯ : อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง, 2541), หน้า 286.

จึงเปลี่ยนจากการควมตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงการคลัง มาเป็นรองนายกรัฐมนตรีควม
ตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงพาณิชย์ จนกระทั่งเกิดรัฐประหาร โดยคณะปฏิรูปการปกครองใน
ระบบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์เป็นประมุข (คปค.) เมื่อวันที่ 19 กันยายน พ.ศ. 2549 จึงพ้น
จากตำแหน่งไปพร้อมกับคณะรัฐบาล ของ พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร

ปัจจุบัน นายโฆษิต ปั้นเปี่ยมรัษฎ์ บุคคลระดับบริหาร ของ ธนาคารกรุงเทพ ก็ได้เข้า
ร่วมรัฐบาลรักษาการณ์ของ พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์

จากที่กล่าวมานั้น จะเห็นได้ว่าบุคคลระดับผู้บริหารของกลุ่มทุนเขวราชได้เข้าไปเป็น
บุคคลสำคัญของการเมืองไทยอย่างต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบัน

เหล่านี้ เป็นเครื่องชี้วัดว่า กลุ่มทุนเขวราชนั้นมีความสำคัญทั้งต่อพัฒนาการทาง
เศรษฐกิจและการเมืองของไทย